

Flyktningearbeid i Øst- og Sentral-Afrika.

AV ØYSTEIN TVETER

Et av de mange problem som både Tanzania og Zambia ble stillet overfor, kort tid etter at de i 1960-årene ble selvstendige stater, var flyktningeproblemet.

I det følgende skal jeg først gi en oversikt over omfanget av og bakgrunnen for situasjonen. Dernest følger en redegjørelse for det arbeidet som utføres av myndighetene i samarbeid med internasjonale organisasjoner til beste for flyktningene.

FLYKTNINGEPROBLEMETS OMFANG:

Zambia med sine 4 millioner innbyggere midt i Sentral-Afrika er uten kyststripe og omgitt av hvitdominerte områder på flere kanter; i vest den portugisiske kolonien Angola, i sydvest Namibia som administreres av Syd-Afrika, i syd Rhodesia og Mozambique. De fleste av de ca. 20 000 flyktningene, som er kommet til Zambia siden landet ble uavhengig i oktober 1964, er fra Angola (ca. 12 000), Mozambique (ca. 4 000) og Namibia (ca. 2 500). Det er dessuten noen hundre flyktninger fra Rhodesia, Syd-Afrika og noen ganske få fra den uavhengige afrikanske staten Malawi.

I *Tanzania* er flyktningeproblemet langt mere omfattende og komplisert enn i Zambia. Den bølge av frihetslengsel som førte til politisk uavhengighet i forhold til kolonimaktene for en lang rekke afrikanske land i slutten av femtiårene og begynnelsen av sekstiårene, førte også til revolusjon i den lille uavhengige fjellstaten Rwanda, som ligger ved Tanzanias grense i nordvest. Den undertrykte hutu-majoriteten gjorde opprør og tok makten etter å ha massakrert store grupper av den herskende Tutsiminoriteten. Tusenvis, anslagsvis 15 000 tutsier, flyktet til Tanzania, mens andre krysset grensene til Zaire og Burundi.

Det første av en lang rekke flyktningeprosjekt i Tanzania ble etablert i 1964 for 3 000 Tutsiflyktninger i Mwese, ca. 120 km. vest for byen Mpanda i Rukwa-regionen i den vestre del av Tanzania. I samme år, i oktober, krysser de første gruppene av Frelimogeriljaen grenselven Ruvuma i det sydlige Tanzania for å sette i gang frihetskampen mot portugiserne i Mozambique. Som følge av de kamphandlingene som da tok til, ble situasjonen snart vanskelig for den sivile befolkning i grensestrøkene. Tidlig i 1965 sto myndighetene i syd-Tanzania overfor mere enn 10 000 flyktninger som hadde flyktet unna kamphandlingene. Hurtig ble et område stillet til rådighet, og det andre store flyktningeprosjektet i Tanzania, Rutamba ved Lindi, ble etablert. Flyktningene fortsatte å komme i årene som fulgte. I 1966 ble det opprettet et prosjekt ved strendene av Nyasa (Malawi)-sjøen, og 5 500 mennesker er senere rehabilitert der. I 1967 ble Muhukuru-prosjektet påbegynt syd for den regionale hovedstad Songea. Ca. 11 000 flyktninger er siden blitt selvforsynte der. I 1969 ble to prosjekt etablert; Mputa, som også ligger i Songeadistriktet, har i dag 15 000 selvforsynte bønder, mens Matekwe som ligger sydøst for Songea i Nachingwea-distriktet, har 9 000 innbyggere.

Etter 1969 er det ikke kommet noe større antall flyktninger fra Mozambique inn i Tanzania. Dette skyldes at Frelimo på det tidspunkt hadde skaffet seg kontrollen og etablert sin administrasjon i så store områder at det ikke lenger var behov for befolkningen å flykte ut av Mozambique. De som var engasjert i flyktningearbeidet i Tanzania i 1970–71, var innstillet på å trappe ned virksomheten etter som de eksisterende flyktningeprosjektene ble selvforsynte og integrert i det lokale og nasjonale økonomiske liv.

Utviklingen i 1972 i det lille fjellandet Burundi, nabolandet til Rwandi, ved Tanzanias nordvestre grense, gjorde disse forhåpningene til skamme. Bakgrunnen for flyktningestrømmen fra Burundi tør være kjent i store trekk. Jeg skal likevel gjengi noe av det som skjedde her.

Etter å ha gjort flere mislykkede forsøk på å kaste av seg det åk som den herskende Tutsi-minoritet (600 000) i flere år hadde lesset på dem, gjorde enkelte grupper av den undertrykte hutu-majoriteten (ca. 3 millioner) et nytt forsøk i mai 1972. Løst organiserte grupper utstyrt med primitive våpen angrep øvrighetspersoner og offentlige installasjoner og drepte adskillige tusen, noen rapporter nevner så mange som 25 000, i løpet av få dager. Tutsiene som kontrollerte hæren, politiet og de øvrige maktposisjoner i samfunnet, gikk til

systematisk motaksjon og utryddet alle de kunne legge hånd på av hutuer med noen posisjon eller utdannelse. Skoler og offentlige kontorer ble hjemsoekt og alle hutuer ble kjørt vekk. Ingen av dem er sett siden. Natten til 16. mai kjørte fem lastebiler med døde hutuer gjennom hovedstaden Bujumbura til massegraver utenfor byen.

Av 135 offiserer i hæren ble 131 henrettet. Den 22. mai kjørte 20 lastebiler med lik gjennom Bujumbura på høylys dag.

Misjonærer berettet om hele landsbyer på flere hundre, der kvinner og barn ble hugget ned eller brent inne i sine hytter, mens mennene ble tvunget ut over klippene. Disse beretningene og utallige andre er bekreftet av overlevende som ofte unnsnapp på mirakuløst vis. Det antas at minst 100 000 til 150 000 omkom i løpet av få uker i 1972. De som kunne det og hadde tilstrekkelig med krefter, forøkte å ta seg over grensene til nabolandene; adskillige titusener kom til Tanzania. Et stort område ble reservert for disse flyktningene ca. 80 km nord for Tabora by, og Ulyankulu-prosjektet ble påbegynt. Da krisen var på sitt høydepunkt, kom flere dager lastebiler fulle av utmagrede, halv-døde og døde foreldreløse barn til Ulyankulu.

Nokså nøyaktig ett år etter at massakrene tok til i 1972, forsøkte noen grupper, med 300–500 hutugeriljaer i hver, seg på ny. De opererte fra gjemmesteder i fjellområdene ved grensen til Tanzania, og angrep militærforlegninger og administrasjonssentra i de sydlige deler av Burundi. Igjen ble det satt igang represalier. Titusener ble hugget, skutt og brent ned. Små grupper av militære og sivile tutsier forfulgte enslige og grupper av hutuflyktninger helt til grensen. Jeg var selv vitne til tragiske scener ved grenseelven Malagarasi en natt i juni 1973. Skudd og skrik omga flyktningene idet de plasket ut i elvevannet. En mor nådde inn til en misjonsstasjon i Tanzania med sine to barn bundet til ryggen. Det ene barnet var delt i to med et hugg av en jungelkniv. Hatet som fylte særlig de mannlige hutuflyktningene, var villt og ubendig. De som var såret og ble innlagt på misjonssykehusene, flyktet om natten før de skulle utskrives for å bli sendt lengere inn i Tanzania. De var fast bestemt på å dø, men også på å drepe så mange tutsier som mulig før de selv ga opp. En gruppe på 20–25 skadede hutuer jeg snakket med ga enstemmig uttrykk for at de måtte ta med seg så mange tutsier i døden som mulig, for at deres barn (som var vel forvaret i Ulyankulu) skulle kunne vende hjem til Burundi en dag når det ikke var tutsier igjen der.

Etter massakrebølgen i 1973 var et belte på 40–50 km. langs Burundis grense mot Tanzania avfolket; de ellers fruktbare markene lå

brakk. Det antas at flere hundre tusen, noen nevner opp til 300 000, ble drept i de to massakrebølgene i 1972 og 1973. Til Tanzania kom det i alt ca. 100 000 flyktninger. Adskillige titusener flyktet til Zaire, og det betyr at mer enn 10 % av den totale hutubefolkningen ble enten drept eller tvunget til å flykte. Nesten alle hutuer med utdannelse ble utryddet, og eksperter hevder at hutubefolkningens utvikling ble satt tilbake flere generasjoner. De 100 000 flyktningene fra Burundi utgjør den største gruppen av tanzanias flyktningebefolkning som idag ligger på omlag 175 000. Dernest kommer de ca. 50 000 fra Mozambique, ca. 15 000 fra Rwanda, og en del mindre grupper fra Uganda (ca. 3 000), Malawi og Zaire.

ORGANISERING AV FLYKTNINGEARBEIDET.

Tanzania.

Internasjonal bistand til arbeidet med flyktningene i Tanzania ble først aktuelt i 1964, da regjeringen henvendte seg til FN's Høykommisær for hjelp til flyktningene i Mwese. Høykommisæren som selv ikke er operativ, anbefalte myndighetene å be det Lutherske Verdensforbund iverksette et rehabiliteringsprogram som Høykommisæren så ville finansiere en vesentlig del av. Samtidig som den Tanzanianske regjering gjorde sin henvendelse til LVF, kom det en lignende forespørsel fra det Nasjonale Kirkeråd til Kirkenes Verdensråd, som så ba LVF om å gå inn i dette arbeidet på vegne av den internasjonale kristenhet.

LVF inngikk i mai 1964 formell avtale med den Tanzanianske regjering om verdensforbundets deltagelse i flyktningearbeidet. Tanganyika Christian Refugee Service (TCRS), som er LVF's lokale organ, var dermed en realitet.

På grunnlag av den bilaterale avtalen mellom LVF og regjeringen i Tanzania, og etter forhandlinger med Høykommisæren for flyktninger og regjeringen, blir det inngått spesielle trekantavtaler for hvert prosjekt hvert år. Avtaleteksten endrer seg lite fra år til år, men budsjettene som utgjør en del av avtalene er naturligvis tilpasset den fase prosjektet er inne i i det aktuelle tidsrom avtalen dekker.

Zambia.

Som nevnt innledningsvis var situasjonen i Zambia langt enklere å håndtere, spesielt fordi flyktningeproblemetets omfang var mer begrenset. Etter å ha gjort adskillige anstrengelser for selv å ta seg av de ca. 5 000 angolske flyktninger i den vestlige (Barotse) provinsen og nordvestre provinsen i Zambia i 1965–66, ba regjeringen FN's Høykommisær for flyktningene om assistanse. Også for programmet i Zambia anbefalte Høykommisæren at LVF ble bragt inn i bildet. Etter henstilling fra regjeringen og i forståelse med det nasjonale kirkeråd og Kirkenes Verdensråd etablerte LVF i 1967 Zambia Christian Refugee Service (ZCRS). ZCRS tok over gjennomføringen av de to prosjektene Lwatembo i nordvestprovinsen med 2 000 innbyggere og Mayukwayukwa i vestprovinsen med 3 000 innbyggere. Dette ble gjort på basis av forhandlinger og formelle trekantavtaler som nevnt for Tanzania. På grunn av særlige omstendigheter, spesielt dårlige jordforhold, ble befolkningen i Lwatembo og en del fra Mayukwayukwa inkludert i et nytt prosjekt, Meheba, som ble startet i nordvestprovinsen like ved administrasjonsbyen Solwezi i 1971. Etter hvert er befolkningen i Meheba øket til nærmere 9 000.

Det er et prosjekt for ca. 3 000 flyktninger fra Mozambique i den østlige provinsen, nær Nyimba. Det har vært administrert av de zambiske myndigheter hele tiden, men har mottatt betydelig finansiell og annen støtte fra både LVF og FN's Høykommisær for flyktningene.

Flyktningebefolkningen.

De aller fleste av flyktningene i de prosjekt LVF administrerer i Tanzania og Zambia er enkle landsbyboere, analfabeter, ofte med meget begrenset forståelse av de konflikter som har gjort dem til flyktninger. Som tradisjonelle bønder har de med få unntak kun ønske om å få leve i fred, dyrke jorden og skaffe nok mat til seg og sin familie.

Blant Mozambiqueflyktningene var det nesten ingen med nevneverdig utdanning da de kom. For Burundiflyktningenes vedkommende var situasjonen noe annerledes. Dette skyldes at det særlig var de med utdanning som ble forfulgt, spesielt under den første massakrebølgen. Det er flere hundre flyktninger i Burundiprosjektene som har mer enn folkeskoleutdanning. Blant annet kan det nevnes at de mer enn 50 folkeskolelærere i prosjektene er flyktninger.

Organisering av flyktningeprosjektene.

Siden så godt som alle flyktningene er tradisjonelle jordbrukere, må jorden og arbeidet med den være grunnlaget for rehabiliteringen.

Naturlig nok har metoder og midler endret seg betydelig i løpet av de ti årene arbeidet har pågått. I det følgende vil jeg imidlertid konsentrere meg om den fremgangsmåte som er benyttet i de senere år, spesielt ved opprettelsen av Burundiprosjektene, Ulyankulu og Katumba, og Meheba i Zambia.

Hensikten med prosjektene er å gjøre flyktningene selvforsynte i matveien og sette dem istand til å produsere så meget ekstra at de kan kjøpe det de ikke selv kan dyrke, og som de har behov for, for å kunne leve på samme nivå som den lokale tanzanianske befolkning.

I praksis er prosjektene blitt uoffisielle vekstsentra i den regionale utviklingsstrategi. De årlige budsjettene for hvert av Burundiprosjektene ligger på 10–15 millioner kroner. Det er neppe noe tilsvarende område i Tanzania som opplever en slik årlig innsprøytning av pengemidler og aktiviteter. Hundrevis av nye arbeidsplasser skaffes, unggutter blir opplært som mekanikere, snekkere, sjåførere, jordbrukere, underordnet helsepersonell osv. Det lokale næringsliv får nye oppgaver, og økte mengder og nye typer avlinger markedsføres. Enkelte steder opplever man at de lokale markedsføringskooperasjoner mer enn fordobler sin omsetning etter at prosjektene har vært i virksomhet en tid.

Når et nytt område velges til et nytt prosjekt, er det flere forhold som tillegges vekt.

Avstand fra grensen.

De hendelser som får folk til å flykte fra et land til et annet fører ofte til politiske og militære spenningsforhold i området. Det er derfor viktig å få flyktningen fjernet fra grenseområdet så snart som mulig. Prosjektet bør ligge 1–2 dagsreiser fra grensen. Dette innebærer naturligvis problemer når det gjelder registrering og transport av flyktningene. Som regel er kommunikasjonene dårlig utbygget i grenseområdene. Det er vanskelig å nå flyktningene som ofte er i dårlig fysisk forfatning. Mottagelsessentra og gjennomgangsløp må etableres og forsyninger av mat, utstyr og medisiner transporteres frem. Mottagelsen, registreringen og transporten av flyktningene til det permanente prosjektet foregår i myndighetenes regi. Vår oppgave som operativ partner er å klargjøre det permanente området slik at

nybyggerne kan flytte inn så snart som mulig. Mottagelses- og gjennomgangslirene ved grensene er ofte overfylte, og tilværelsen for flyktningene blir fort uholdbar der.

Jorden.

Rehabiliteringen er basert på jorden og dyrkingen av den. Derfor er det av største betydning å sikre seg at jorden er av så god kvalitet at flyktningene kan brøfø seg selv på linje med den lokale befolkning. Både i Tanzania og Zambia er det rikelig med jord, og i de senere år har myndighetene stillet til rådighet områder med godt jordbrukspotensial.

Vann.

Like viktig som tilstrekkelig og god jord er vannforsyningen, både for avlingene som skal dyrkes og til flyktningenes personlige behov. Når et område undersøkes, er det for det første spørsmål om regnfall og regntid, med tanke på avlingene, og elver, bekker og høyden på grunnvannet for flyktningenes husbruk. Grunnvannet må ikke være for dypt. Det gjør det vanskelig å grave brønner og hente det opp. Det er for kostbart å bore etter vann til så mange, og flyktningene vil dessuten nødig forandre sine vaner og pumpe vann opp av jorden. Der grunnvannet står for lavt, slik tilfellet er i deler av Burundi-prosjektene og Matekwe-prosjektet i det sydlige Tanzania, graver vi store demninger ved hjelp av bulldozere og konstruerer vannreservoar for å samle overflatevannet. Disse dammene brukes samtidig til produksjon av fisk og for irrigasjon. Der grunnvannet står høyt, dannes sumpområder som vi lærer flyktningene å bruke til dyrking av ris til eget konsum og for salg.

Kommunikasjonene.

Med de enorme avstandene og de dårlige vei- og jernbaneforbindelsene er det av meget stor betydning å få lagt prosjektene i relativ nærhet av eksisterende vei eller jernbanenett. Både Ulyankulu og Katumba hadde i mange måneder behov for fra 600 til 1000 tonn med mat hver i måneden. Det meste måtte transporteres 2–3 dager med tog fra Dar es Salaam. Vanligvis tok en forsendelse et par uker. I tillegg til mat kommer alt utstyr, redskaper, ulltepper, klær, medisiner, olje, bensin, reservedeler og bygningsmaterialer. Det er en stor økonomisk fordel å kunne bruke jernbane. Der omlasting til lastebil må skje underveis, slik som for transport til Ulyankulu, oppstår imidlertid problemer med lagerkapasitet og kontroll med forsyningene i transit. I juli 1973 mottok vi f.eks. på en gang 45 jern-

banevogner med fra 13 til 36 tonn mat på hver vogn i Tabora for omlasting og veitransport ca. 80 km. til Ulyankulu. Dette skjedde på en tid da det var matmangel, på grensen til hungersnød, i deler av Tanzania. Behovet for lastebilkapasitet og kontroll med forsendelsen var påtrengende.

Ved valget av det siste Burundiprojektet, Katumba, var det en stor fordel at flyktningene ville bli boende på hver side av jernbanelinjen. Det var endog en stasjon med sidespor midt i området. I regntiden er veiene ufremkommelige til Katumba og jernbanen er det eneste transportmiddel som kan benyttes for varetransport.

På grunn av tidsnød benyttes alle tilgjengelige midler for å komme igang så raskt som mulig. Ved valget av Katumba ble det benyttet helikopter. I løpet av en dag ble fem mulige områder undersøkt av en av våre erfarne jordbruksekspertene, nordmannen Jan Jernæs i følge med en representant for myndighetene. En uke senere var en stor gruppe TCRS stab, FN eksperter fra FAO og WHO sammen med representanter for myndighetene på befaring. Området ble godkjent og dagen etter var et team erfarne landmålere fra Ulyankulu i terrenget for å stikke ut veier og hovedkvarter. Ved TCRS hovedkontor i Dar es Salaam ble ferdige planer for forsendelse av utstyr, mat osv. satt i verk. Nødvendige forsyninger for 5 000 flyktninger ligger alltid på lager i Dar es Salaam. Tre uker etter at området var godkjent, var forsyninger transportert, veier åpnet og midlertidig helsestasjon, lager og kontor etablert, alt rede til å motta de 4 000 første flyktningene. Staben som i det vesentlige besto av rutinerne folk, bor i telt de første månedene. På høyden av Burundikrisen i 1973 kom det opp til 3 000 flyktninger på dagen, og det blir i slike tider ikke tid til bygging av permanente boliger.

Etter som transporten med flyktninger kommer inn, blir de registrert og gitt distribusjonskort. Hver familie mottar mat for 2 uker, kokekar, økser, hakker og jungelkniver. Hver flyktning mottar dessuten 1 ullteppe og brukte klær som er samlet inn av lutherske kirker i USA. Så plasseres de på lastebiler og blir kjørt ut i området. Dette er organisert etter et slags fiskebenmønster, med sideveier 90° på en hovedvei som klareres og bygges av prosjektet. Sideveiene har en avstand på 1 000 meter fra hverandre. Nybyggerne må selv rydde sideveiene og sine egne boplasser. Hver familie blir tildelt en eiendom på 35 dekar, 70 meter bred fasade mot sideveien og 500 meter dypt område. Hver sidevei danner en landsby som snart etablerer sin egen administrasjon etter mønster av det samme 10-enhets-

prinsippet som de har i Tanzania forøvrig. 10 familier danner den minste administrative enhet. Alle lederne for hver 10-familieenhet utgjør landsbykomitéen osv. Informasjon, rådslagning og konfliktløsning skjer i dette systemet. Maten distribueres hver 14. dag gjennom det samme.

Den sosiale infrastruktur planlegges og settes ut i livet av administrasjonen i nær konsultasjon med flyktingenes representanter. Alt som kan gjøres etter selvhjelpsprinsippet blir tatt opp med flyktingenes representanter. Det er helt avgjørende at tiltaket møter et klart uttrykt behov hos nybyggerne, og at de deltar helt fra begynnelsen. Som eksempel kan nevnes at i Ulyankulu organiserte flyktingene selv daginstitusjoner for ca. 6 000 førskolebarn i den hensikt å gi mødrene tid til jordbruksarbeid, samtidig som barna lærte lesning, sang og hygiene. Lærere blant flyktingene tok seg av aktivitetene mens barnas foreldre bygde enkle skur til virksomheten. Lærerne mottok ingen lønn, men foreldrene betalte dem i form av arbeid på deres hus og marker.

Bygging av midlertidige skoler, helsesenter og annet ble også gjort på dugnad uten betaling for annet enn materialer som måtte kjøpes. Når landsbyboerne ønsker å bedre vannforsyningen ved å grave en brønn, organiserer de det selv, mens prosjektledelsen bidrar med betongringer for å forsterke veggene i brønnene. På denne måten spares betydelige pengemidler, samtidig som flyktingene helt fra begynnelsen lærer å ta ansvaret for sin egen fremtid og livssituasjon.

Like fullt er det en lang rekke aktiviteter og tiltak som ikke kan overlates til flyktingene å organisere og drive. TCRS har en stab på over 420 fast ansatte fordelt på 4 prosjekt. I tillegg kommer et par tusen som jevnlig er engasjert på daglønn for veiarbeid, byggearbeid og annen virksomhet. I hvert av Burundiprosjektene skal det bygges 11 permanente folkeskoler, hver bestående av 6 klasserom, og 7 lærerboliger. Det skal videre bygges ett helsesenter i hvert prosjekt. Et slikt senter består av poliklinikk, fødeavdeling, en 20 sengers avdeling, legekontorer, laboratorium og andre lokaliteter, pluss 8 betjeningsboliger. Et komplett helsesenter med boliger er i 1974 budsjettert til 100 000 US-dollars. Helsearbeidet drives med basis i helsesenteret og fire dispensarier, ett for hver befolkingskonsentrasjon på 10 000. Et dispensarium består av en enkel bygning for poliklinisk virksomhet og to hus for den medisinske stab. Det er i 1974 budsjettert til 30 000 dollars. Byggeprogrammet omfatter også 5 store lagerbygg som senere skal overtas og drives av markeds-

kooperativer, 5 møller for mais og ris, verkstedbygninger for prosjektets mekaniske verksted samt en lang rekke kooperative tiltak; snekkere, skreddere, sykkel- og radioreparatørens kooperativer, smeder og treskjæring. Endelig bygges det kontorer og boliger for administrativ stab. De forskjellige kooperativer må som regel fungere en viss tid i midlertidige lokaliteter før de gis assistanse i form av veiledning, sement og bølgeblikk til å sette opp permanente bygninger.

Jordbruksprogrammet.

For å få fart i matproduksjonen satte vi tidlig igang spesielle jordbruksprogram. 80–100 flyktninger med en del teoretisk bakgrunn ble gitt et treukers intensivt kurs i forbedrede dyrkingsmetoder. De ble så satt inn i team ledet av en av våre 20 utdannede jordbruksfolk, og gitt ansvaret for sin del av området. Demonstrasjoner holdtes på sentrale steder og jordbruksveilederne besøkte hver nybyggerfamilie med jevne mellomrom. Såsed og kunstgjødsel blir distribuert, forbedrede lagringsmetoder diskutert og demonstrert, og innkjøps- og markedskooperativer etablert. Fri distribusjon av redskap, såsed og kunstgjødsel skjer kun en gang. Derfor er det viktig å få etablert kooperativer raskest mulig og sørge for god kontakt med den offentlige regionale kooperasjon.

Dyrkingsmetodene er basert på det tradisjonelle mønster med håndgraving og planting. Det legges imidlertid stor vekt på innføring av forbedringer som nybyggerne kan motiveres for og som kan tilpasses deres økonomiske evne. Skolene og spesielle kurs for jordbrukere er gode innfallsporter her. Unge menn er lett å motivere for bruk av maskiner. Etersom anleggsdriften fullføres, overføres traktorene til kooperative traktorstasjoner som leier ut utstyret til foretaksomme jordbrukere. Disse går gjerne sammen i dyrking av større områder som er egnet for bruk av traktorer. Områdene ryddes og pløyes gjerne under ett, men deles så opp i blokker for planting, ugressrydding og innhøsting. Blokkfarmingen har brakt store inntekter til mange flyktningefamilier, og har fått mange flere til å ta etter.

Skepsisen er stor. Men kan en vise til suksess for noen i bruken av nye dyrkingsmetoder og samarbeidsformer, er mye vunnet. I Mputaprosjektet i det sydlige Tanzania øket antallet tobakksfarmere etter den vellykkede 1972/73 sesongen fra 130 til 1100. Andre prosjekter satser på andre typer avlinger som egner seg for forholdene i de deler av landet.

Når et nytt prosjekt åpnes, er det først og fremst spørsmål om dyrking av mat til eget konsum. FN's matvareprogram forsyner flyktningene med mais, bønner og olje pluss en del melkepulver til den andre innhøstning har funnet sted. Etter at den første avling er i hus, reduseres rasjonene med 50 %. Dette er tilstrekkelig, samtidig som det er en bestemt oppfordring til nybyggerne om ikke å ligge på lat-siden. Aktiviteten er da også stor. Parallelt med dyrkingen for privat konsum går så produksjonen av tobakk og mat for salg. Penger er nødvendig til kjøp av salt, parafin til lamper, hengsler til lemmedører og andre småting. Det er et yrende liv på det lokale marked hele uken, og spesielt på den ukentlige markedsdag. Ett år etter at den første flyktning kom til Ulyankulu, ble det på en vanlig lørdag slaktet og solgt kjøtt av 16 kyr på markedsplassen. Ved siden av kjøtt og jordbruksprodukter selges det alle slags kremmervarer som flyktningene har kjøpt og båret opp fra nærmeste tettsted. Dertil kommer ikke ubetydelige mengder fisk, som er fanget i de mange elver og bekker og tørket i solen.

Religiøst liv.

Det er en klar forutsetning for LVF's operative ledelse av flyktningeprosjektene i Zambia og Tanzania at arbeidet ikke omfatter organisert evangeliseringsarbeid. Myndighetene er imidlertid svært positive til religiøs virksomhet som drives i flyktningeprosjektene av lokale kirker og misjonærer. Det er mange kristne, katolikker og protestanter, blant flyktningene. De er raske til å oppføre sine enkle gudshus, og trofaste til å samles til gudstjeneste. Blant hutuene fra Burundi sies det å være innpå 80 % er kristne. Det er særlig mange pinsevenner, men også en hel del katolikker blant dem. Såvidt vites er det ingen lutheranere. Om søndagene kan det være opp til 5 000 til stede i samme kirke. Denne består av et enormt flatt gresstak i vanlig takhøyde satt opp på gjerdestolper. Sangen er sterk og flerstemt, og det åndelige liv flourer.

I prosjektene i det sydlige Tanzania er det religiøse liv ikke så aktivt. Også der er det imidlertid flere kirkesamfunn, og misjonærene enten bor i selve prosjekt-området eller like i nærheten. Det er godt samarbeid mellom prosjektledelsen og myndighetene på den ene siden, og misjonærene og de lokale kirkeledere på den andre siden.

Disse trekkes inn i diskusjonen omkring de utviklingsprosjekt som settes ut i livet, og vi opplever stadig at f.eks. misjonærene tar initia-

tiv til støtte for våre anstrengelser. Tidligere var det riktignok en tendens til at man ville foreta ekstra premiering og hjelp i en eller annen form til enkelte familier, enten fordi de hørte til menigheten, og misjonærene mente at det var ønskelig, eller fordi de viste særlig initiativ.

På dette felt fører TCRS en fast linje, idet vi kanalisere hjelpen til både trengende og de med særlige initiativ gjennom det lokale 10-enhetssystemet som flyktningene selv har etablert. Denne linje er i pakt med den nasjonale politikk for en rettferdig og demokratisk utvikling også av lokalsamfunnet.

Skoleprogrammet.

Som nevnt ovenfor skal det bygges 11 permanente folkeskoler i hvert av Burundiprosjektene. Det er beregnet å skaffe et skoletilbud for ca. 50 % av barna i skolepliktig alder. De 90 000 nybyggerne i Katumba og Ulyankulu vil for så vidt være i samme stilling som den lokale tanzanianske befolkning. De som vil fortsette skolegangen etter folkeskolen, må konkurrere med tanzanianerne om de meget få plassene i de høyere skolene.

Undervisningsplan, språk og opplegg forøvrig i folkeskolene i prosjektene er som for andre tanzanianske skoler. Det legges stor vekt på å utdanne elevene til det liv de aller fleste av dem skal leve i landsbyen. Praktiske fag – særlig jordbruk og husdyrhold – dominerer. Også fra prosjektets jordbruksprogram side satses det her.

Voksenopplæringen, undervisning for analfabeter, er ikke en del av det offisielle skoleprogram. Likevel satses det sterkt, i takt med det nasjonale opplegg på dette felt. Tusenvis av flyktninger gjennomgår månedlange alfabetiseringskurs basert på opplegg som innebærer at elevene, samtidig som de lærer å lese og skrive, gjennomgår lettfattelige kurs i f.eks. hygieneforhold, forbedrede dyrkingsmetoder, samfunnslære, ernæring, kooperativer osv.

Helsetjeneste.

Noe av det viktigste arbeidet foregår i helsesektoren. Idet flyktningene kommer inn, er det spørsmål om førstehjelp og tilføring av ekstra næringsstoffer til de underernærte og sterkt utsatte, særlig blant barna. Ved hjelp av spesielle matforsendelser – særlig Lutherhjelpen i Sverige har gjort en fin innsats her – har vi vært i stand til å redde mange små flyktnings liv de senere år. Matingen skjer gjerne ved de midlertidige helsesentrene, der barna oppholder seg sammen med sine mødre,

dersom de har noen. Så snart de er kommet seg, overlates de til familien i landsbyen. Mange barn blant Burundiflyktingene er foreldreløse. I slike tilfelle må det organiseres små familieenheter, der større og mindre barn uten foreldre og nære pårørende går sammen.

Også etter at den mere intensive omsorg for de underernærte er opphørt, fortsetter et matprogram for disse. Er det tilstrekkelige mengder melk, gjennomføres melkeutdeling for alle barna i landsbyen. De mottar en stor kopp ferdigblandet melk hver dag. En lokal komité forestår blandingen og utdelingen under oppsyn av landsbyens utviklingsassistent. Hver landsby har sin assistent, som er gitt allsidig opplæring i utviklingsarbeid, helsetjeneste, miljøarbeid og lignende. Assistenten koordinerer og bistår all virksomhet på landsbyplan og er sekretær for landsbyens utviklingskomité (development committee). Det er en utdannet helsearbeider (health scout) med 3 års medisinsk utdanning som har ansvaret for den preventive helse-tjeneste i landsbyene. Arbeidet består i å besøke hjemmene, gi råd og sørge for tiltak til forbedring av latrineforhold, utrydding av malariamygg og tsetsefluer og annet. Demonstrasjoner holdes av helsepersonellet, og mor og barn-klinikker drives for gravide og mødre med småbarn. Kvinnene motiveres til å føde sine barn på klinikkene og gis eget utstyr til de nyfødte når de følger oppfordringen.

Ved helsestasjonene drives både profylaktisk og kurativ virksomhet av kvalifisert medisinsk personell. Enkle operasjoner foretas, medisiner gis og et kontinuerlig opplysningsarbeid drives for pasienter og pårørende som følger dem.

De mer kompliserte sykdomstilfellene blir brakt med prosjektens ambulanser til nærmeste større sykehus.

Finanser og administrasjon.

I løpet av de 10 år som er gått siden LVF etablerte TCRS i Tanzania har organisasjonen administrert budsjetter og program til en verdi av 110 millioner kroner. Budsjettet for 1974 lå på ca. 30 millioner kroner. TCRS er vanligvis operativ i et prosjekt i en 6 årsperiode. Da har flyktingene utviklet sitt samfunn til et nivå hvor det uten problem integreres i den nasjonale økonomiske og sosiale sammenheng. Utlignet på antall flyktinger og antall år TCRS har virket kommer en til at kostnaden pr. flykting pr. år er ca. 180 kroner. Statistikken viser at utgiftene pr. flyktingear er langt større i de tidlige små prosjektene enn det vil være for de store Burundiprosjektene, til tross for den sterke kostnadsstigningen vi har opplevet i det siste, og som

er forutsatt i det langtidsbudsjett som ligger til grunn for denne vurdering. Ut fra dette, og på basis av de erfaringer vi har gjort av teknisk og administrativ art, trekker vi den konklusjon at rehabiliteringsprosjekt av denne art snarere bør gjennomføres i store enn i små enheter. Forutsetningen er at administrasjonen og beslutningsprosessen desentraliseres og bringes så nær de lokale behov som mulig, uten at den budsjettmessige kontroll reduseres.

Når det gjelder vurdering av den fremgangsmåte LVF benytter i sine flyktningeprogram i Afrika og resultatet av arbeidet, skal en være oppmerksom på at vi har vært begunstiget på flere måter. Generelt sett har vi arbeidet med full forståelse og som regel god støtte fra myndighetenes side. Dette skyldes ikke bare de formelle avtalemessige forpliktelser som følger av de bilaterale- og trekantavtaler LVF har inngått med regjeringen og FN. Etter hvert har vi maktet å bygge opp en goodwill som har gjort det mulig å ta kontakt på høyeste plan når alvorlige administrative eller politiske problemer har dukket opp. I Tanzania har f.eks. statsministeren personlig engasjert seg i vår virksomhet på en måte som ville gjort det svært vanskelig for eventuelle motstandere av dette kirkelige hjelpeprogram å sabotere virksomheten.

LVF har hatt frihet til å etablere et administrativt system som i stor grad er basert på desentralisert myndighetsutøvelse. Dette gjelder både i forholdet mellom hovedkvarteret i Genève og Dar es Salaam/Lusaka, og i forholdet mellom den enkelte prosjektleder og hovedkontoret i landet. Det foregår en detaljert finansrapportering oppover i hierarkiet. All regnskapsføring for prosjektene er sentralisert ved hovedkontoret i Dar es Salaam/Lusaka. Månedlige rapporter på 40–50 maskinskrevne sider gir både programmets direktør og hovedkvarteret i Genève alle de økonomiske detaljer som er nødvendige for en forsvarlig budsjettkontroll.

En utstrakt bruk av telex i krisetider i kontakten mellom Genève og Dar es Salaam/Lusaka, og radiotelefon mellom prosjektene og hovedkontoret, gir mulighet for raske avgjørelser. I denne sammenheng skal det også nevnes at det i budsjettene er innebygget den fleksibilitet som er nødvendig for at arbeidet i en krisesituasjon kan utføres uten unødige byråkratiske forsinkelser.

Fordi vi har de fordelene som er nevnt ovenfor er vi også så heldige å ha en stort sett tilfreds og innsatsvillig stab. Det er den viktigste forutsetning for å kunne ta seg av de mange problemene en står overfor.

Vanskeligheter i arbeidet.

Det er klart at en vil måtte hankes med et utall problemer i dette arbeidet. En del refererer seg til de særegne forhold og vansker som skyldes at vi arbeider i et underutviklet land. For så vidt er problemene ikke vesensforskjellige fra det annet bistandspersonell i U-land har å stri med. Jeg skal ikke gå i detalj her, men begrense meg til å nevne at den akutte tidsnød som oftest preger vår arbeidssituasjon byr på spesielle vansker i forhold til den byråkratiske tradisjon som hersker i disse land. For å ta et eksempel: I Tanzania er det vanligvis 3 ukers ventetid for å få leie en jernbanevogn; av og til tar det dobbelt så lang tid. Vi har 50–60 tusen flyktninger inne i landet, som er avhengig av at de matforsyninger vi trenger 10 jernbanevogner til, kommer frem innen en uke. I en slik situasjon er det spørsmål ikke bare om den frustrasjon som 3 til 6 ukers forsinkelse innebærer. Det er spørsmål om liv eller død for tusenvis av mennesker som vi har ansvaret for. Våren 1973 hadde vi en slik periode da vi mistet mere enn 300 små barn som følge av en 3 uker lang stopp i matforsyningen til Katumba.

Et noe annet og mer grunnleggende problem som er spesielt for flyktningsesituasjonen, er den spenningen som svært ofte oppstår i forholdet mellom flyktningene og den lokale befolkning.

Vårt utgangspunkt er at flyktningene skal hjelpes til å etablere seg i en ny tilværelse i vertslandet på omtrent samme nivå som det lokalbefolkningen har. På grunn av den tidsnød selve krisen og flyktingenes forfatning medfører, og også fordi de pengene som skaffes til arbeidet kun er tilgjengelig mens krisen er noenlunde levende i givernes bevissthet, konsentreres innsatsen til beste for flyktningene i langt sterkere grad enn det landets egne myndigheter kan make for lokalbefolkningen. Resultatet er at en ofte vanskeligstillet lokalbefolkning er vitne til at de fremmede, flyktningene, blir gitt massiv assistanse i løpet av kort tid, mens de selv må vente på ubestemt tid på at myndighetene skal reagere positivt på bønn om hjelp. Nye lastebiler, bulldozere og traktorer ruller ut til prosjektene. Tusenvis av tonn med mat, byggematerialer, ulltepper osv. fraktes gjennom landsbyer, der befolkningen sitter apatisk og venter på at lokale utviklingstiltak skal settes i verk. Mens de fleste forblir i sin håpløshet, kun de heldigste får arbeid i prosjektet, vokser det frem et blomstrende samfunn av fremmede i deres midte. I lokalbefolkningens bevissthet er det regjeringen i landet som gjør alt dette for flyktningene. I denne sammenheng er det uvesentlig at TCRS er operativ partner.

At en slik situasjon kan være en utålelig politisk belastning i et land som Tanzania, er klart. Den lokale lille mann er meget politisk bevisst, og vet å benytte det lokale partiapparat til å luften sine klage-mål. Jeg har tilbrakt mange timer i samtaler med guvernørene i de forskjellige regioner over dette problemet. Det er klart at flyktninge-programmet som sådant vanskelig kan engasjere seg i utviklingsprosjekt som bare går på lokalbefolkningens behov. På den annen side er det en del som kan gjøres for å skape større ringvirkninger omkring prosjektene til beste for lokalbefolkningen.

Maskinelt utstyr kan lånes til lokale landsbyer til selvkost for rydding av veier og graving av vannreservoar, når det er ledig kapasitet.

TCRS stab stilles til rådighet som konsulenter for lokale myndigheter i forskjellige planleggingsoppdrag.

Flyktningeprosjektene hønseri overdimensjoneres, det samme gjøres med kvegavlsprosjekter og andre, slik at den ledige kapasitet tilflyter de lokale.

Flere steder opplever vi at de regionale myndigheter inkluderer flyktningeprosjektene i sine utviklingsplaner. Etter initiativ fra TCRS har regionene henlagt spesielle utviklingsprosjekt til våre områder og vi har påtatt oss etableringen og driften av samme for den tiden vi er operative der. Disse tiltakene har bidratt i vesentlig grad til å dempe motsetningene og til å snu utviklingen slik at det faktisk var en viss konkurranse og spenning omkring hvor Katumbaprosjektet skulle etableres i 1973.

Fremtiden.

Flyktningeprosjektene er planlagt på lang sikt, som permanente utviklingstiltak. Bistanden fra FN's Høykommisær og Det Lutherske Verdensforbund er imidlertid beregnet å kunne nedtrappes og avsluttes i løpet av en 5–7 årsperiode. De prosjektene som ble påbegynt i 1964–67 er allerede overlatt til myndighetene, og planen er at regjeringen skal overta administrasjonen også av Matekwe- og Mputaprosjektene i Tanzania, som begge ble etablert i 1969, i henholdsvis 1975 og 1976.

Det forutsettes at prosjektene ved overtagelsen er selvforsynte og at de bidrar til den nasjonale økonomi i forhold til de tjenester – i det vesentlige skole og helsevesen – flyktningene nyter godt av.

I forbindelse med at Portugal nå er i ferd med å oppgi sine afrikanske kolonier, er det aktuelt å se på muligheten for repatriering av flyktningene fra Mozambique og Angola. For at repatriering av alle flyktningene skal kunne finne sted, må ikke bare de forhold som

førte til flyktingesituasjonen opphøre. Det er videre en forutsetning at FN's Høykommissær for flyktingene offisielt erklærer at det foreligger en situasjon hvor flyktingene ikke lenger har noe å frykte i sitt hjemland. En slik erklæring følger vanligvis etter forhandlinger mellom høykommissæren og den nye regjeringen i flyktingenes hjemland og regjeringen i vertslandet. Når det gjelder repatrieringen til Mozambique, vil det antagelig ikke bli noen avklaring før mot slutten av 1975, etter at den nye staten har fått sin egen regjering. For Angola's vedkommende er situasjonen mer uklar, og det vil nok ikke skje en avklaring der før tidligst i 1976.

Repatriering av grupper av flyktinger fra uavhengige afrikanske stater som Rwanda, Burundi og Uganda er avhengig av at de politiske forholdene endrer seg slik at flyktingene ikke setter livet på spill ved å vende hjem.

Slik situasjonen er i Rwanda, er det ingen grunn til å tro at tutsiene, som nå bor i flyktingeprojektene i Tanzania, noen gang vil kunne vende hjem. Flere har tatt konsekvensen av det og søkt tanzaniansk statsborgerskap.

Også for Burundiflyktingenes vedkommende er utsiktene små. Med den lave levealderen vil det ikke gå svært mange år før tilknytningen til hjemlandet er helt borte, og de fleste vil nok bli i Tanzania.

Flyktingene fra Uganda ventes å ville repatrieres så snart det er et annet styre i det landet. Det avhenger i det vesentlige av hvor lenge general Amin klarer å holde på makten.

Sluttbemerkning.

Flyktingearbeidet i Zambia og Tanzania gir på mange måter et eksempel på hvordan myndighetene i et u-land, internasjonale politiske og kirkelige organisasjoner kan samarbeide om nødhjelp og rehabiliteringsprogram. Det har også bidratt i ikke uvesentlig grad til nytenkning omkring generelt utviklingsarbeid innen landbruket i sentral- og øst-Afrika. Sett fra kirkenes side må det også betegnes som positivt at de i den grad har fått anledning til å prege utviklingen og vise vei i arbeidet for titusener av afrikanske flyktinger.